

I MRTVÍ HOVOŘÍ

ODRAZ HISTORIE NA NÁHROBCÍCH A DOKUMENTACE HŘBITOVNÍ KULTURY NA ŠLUKNOVSKU

Richard Sladký, Františka Simonová, Jakub Grosman, Lukáš Kekrt, Štěpán Řehák,
Jiří Slapnička, Ema Dvořáková, Sophie Skýpalová

Vedoucí práce: RNDr. Marek Matura, PhD.

Gymnázium Přírodní škola

Praha 2014

OBSAH

Úvod a cíle.....	1
Postup práce	2
I. Prohlídka jednotlivých hřbitovů	3
Brtníky.....	3
Doubice.....	8
Chřibská.....	11
Krásná Lípa	12
Krásný Buk	15
Lipová	24
Mikulášovice	25
Rybniště.....	26
Sněžná.....	27
II. Odpovědi na otázky	33
I. Otázka	33
II. Otázka	35
III. Otázka	36
Závěr	37

ÚVOD A CÍLE

Letošní expedici jsme strávili v nejsevernější části České republiky, tedy na Šluknovsku. Během návštěvy tohoto regionu na nás zapůsobily svou atmosférou místní hřbitovy. Architektura náhrobků, lidské osudy v epitafech, razantní obměna obyvatelstva, vývoj náhrobků v čase – to vše by nám mohlo umožnit netradiční pohled na historii. Proto jsme se rozhodli, že se budeme věnovat právě tomuto tématu.

Abychom zachytili současný stav hřbitovů, chtěli jsme pořídít na každém hřbitově orientační plánek (v měřítku 1:300 nebo 1:600), fotodokumentaci a slovní popis. Vedle toho jsme si na každém hřbitově chtěli vybrat přibližně deset hrobů pro detailní dokumentaci, která by se měla skládat z nákresu, přepisu nápisů a fotografií. Výběr náhrobků jsme plánovali, že budeme provádět na místě tak, aby nám jejich dokumentace umožnila najít odpovědi na následující otázky:

1. *Odkazují nápisy na hrobech k nějakým historickým událostem, vypovídají o životě zemřelého nebo jsou neutrální (tj. sdělují nám pouze jména a data)? Co vše se dá z nápisu na náhrobku vyčíst?*

Soustředili jsme se především na několik historických událostí (Prusko-rakouská válka 1866, první světová válka 1914-1918, druhá světová válka 1939-1945, odsunu německy mluvícího obyvatelstva po druhé světové válce a sametové revoluci v roce 1989). U těchto událostí jsme předpokládali, že se nějakým způsobem odrazí v nápisech na náhrobcích. Zajímalo nás, kolik informací se z jednotlivých náhrobků o zesnulém dozvíme a zda-li se bude množství informací odvíjet od data pohřbu.

2. *Objevují se jednotlivé architektonické prvky, které spojují v prostoru nebo v čase jednotlivé náhrobky?*

Snažili jsme se najít spojitost, mezi časovým obdobím a množstvím drobných architektonických prvků.

3. *Z matrik víme, že mnoho dětí umíralo v nízkém věku. Objevují se na hřbitovech hroby dětí mladších jednoho roku? Jestli ne, kde jsou pohřbené, co se s nimi stalo?*

Z prohlížení matrik Šluknovska jsme nabili dojmu, že zde umíralo velké množství dětí v útlém věku. Zajímalo nás, kolik takových hrobů najdeme a jestli se budou od ostatních hrobů na hřbitově odlišovat.

POSTUP PRÁCE

Po příchodu na hřbitov byla práce rozdělena na podúkoly. Zaprvé bylo potřeba nalézt zajímavé hroby, zadruhé zhotovit plánec celého hřbitova.

Zajímaly nás hroby, které na sobě nesly zajímavé architektonické prvky, nebo spadaly do důležitých historických období jako např. prusko-rakouská a první a druhá světová válka. Také jsme na hrobech hledali různé další atributy jako sochy, plastiky apod. Velmi často jsme se také setkávali s dalšími texty na náhrobcích jako básně, nebo okolnostmi smrti zemřelého. Tento aspekt byl také předmětem výběru.

Vybrané hroby jsme podrobně zdokumentovali, což zahrnovalo fotografování jak celku, tak důležitých detailů a stejně tak kreslení. Hroby, které disponovaly dalšími texty, byly zachyceny faksimilemi pro pozdější překlad a výzkum. Faksimilie vznikaly tak, že na nápis byl přiložen stříhový papír a na něj byl poté nanesen grafitový prášek. Prášek se rozetřel po ploše nápisu a ten na papíru vynikl.

Jak bylo řečeno na začátku, na místě byl vytvořen plánec celého hřbitova. Nejprve byl zvolen základní bod (ideálně roh zdi, vstupní branka, strom stojící opodál hřbitova apod.). Z tohoto bodu byly postupně za použití buzoly vyměřeny azimuty jednotlivých částí a za pomoci pásma vzdálenosti. Uvědomujeme si, že tato metoda není profesionální, ale pro potřeby tohoto výzkumu je tato metoda dostačující.

Vyměřené části hřbitova byly poté zaneseny do milimetrového papíru o velikosti A3 a tak vznikl celkový plánec hřbitova. Pro vytváření plánu bylo použito měřítko 1:300, nebo 1:600.

Poté co byly nalezeny výše zmíněné hroby, byly zaměřeny podle této metodiky i ony a zaneseny do plánu.

I. PROHLÍDKA JEDNOTLIVÝCH HŘBITOVŮ

BRTNÍKY

Brtníky¹ jsou jedna z nejstarších obcí ve Šluknovském výběžku. Pravděpodobně byla založena Němci, které do Čech přivedl markrabě Wipprecht von Greitsch v roce 1084. Avšak z archeologických nálezů z Brtnického potoka vyplývá, že krajina kolem Brtníků byla osídlena už v době kamenné. První písemná zmínka o Brtníkách je z roku 1116, kdy zde bylo založeno Petrem Berkym včelařství. Včelařům se německy říkalo Zeidler a tak vznikl i německý název obce. V centru obce stával barokní kostel, který byl postaven v letech 1714 – 1717 a v roce 1975 byl zbourán. Nedaleko Brtníků leží osada Kopec, kde se tradičně odlévaly zvony. Odtud dokonce pochází i slavný zvonař Zachariáš Dittrich.²

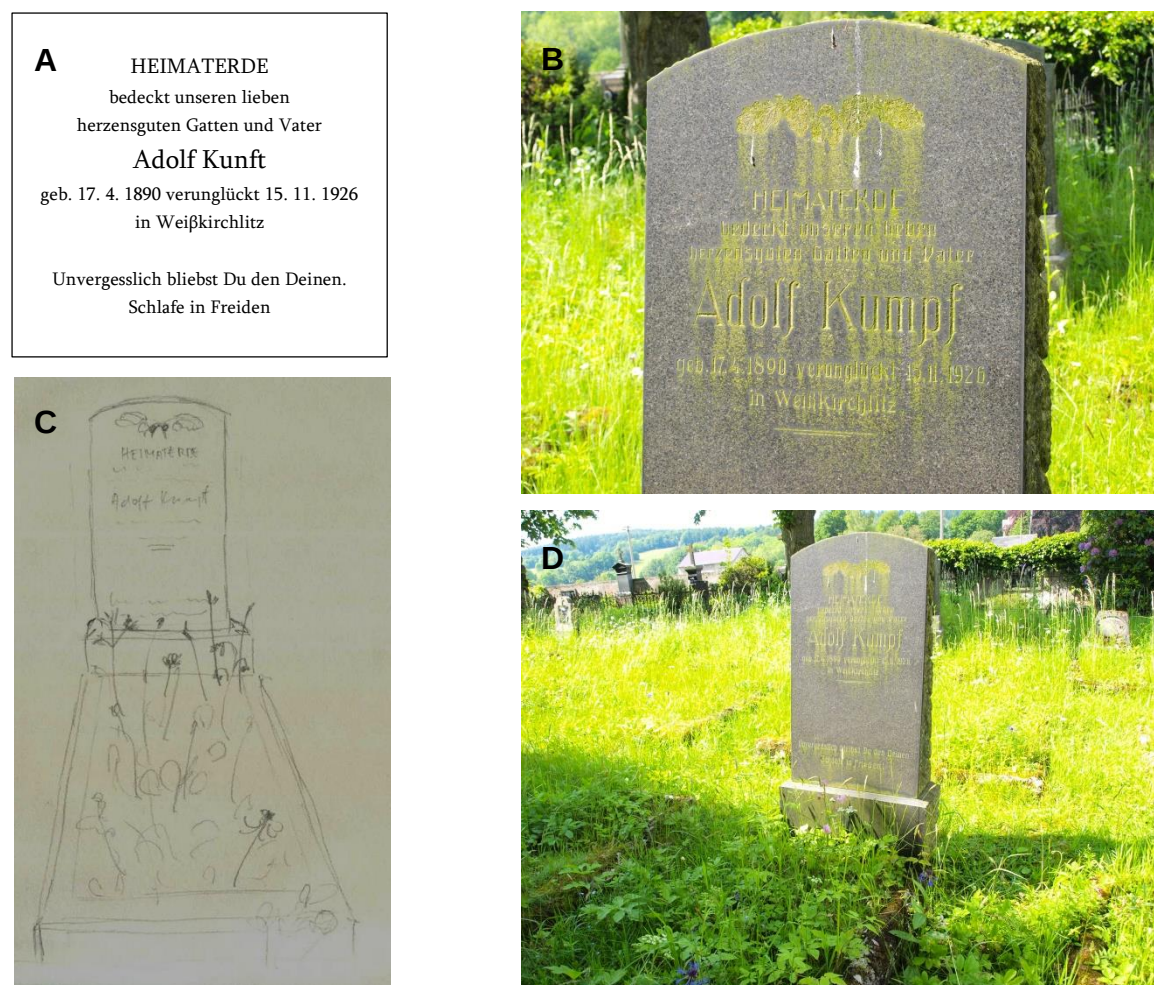
Hřbitov se nalézá severně od vesnice. Při vstupu na hřbitov stojí dvě drobné stavby dříve asi márnice. V Centru hřbitova stojí hřbitovní kaple, postavená v neogotickém stylu, která spadá pod správu farnosti Brtníky. Po obvodu zdí jsou hroby s ohrádkou a rodinné hrobky. Vnitřní prostor je dělen pěšinami na čtyři stejně velké části, kde se nachází většina hrobů, které však nejsou v moc dobrém stavu. Neojediněle jim chybí náhrobní kámen či alespoň deska. Na hřbitově je minimum současných hrobů. Velice

¹ Německé slovo Zeidler (otec včel) označoval včelaře, kteří se o včelstva a úly starali. Po odsunu německého obyvatelstva po druhé světové válce dostala vesnice český název podobného významu, Brtníky. Brtě je výraz označující dutiny stromů a ti kteří v nich chovali včelstva, byli nazýváni Brtníky. Brtníky. In: *Wikipedia* [online]. 2013 [cit. 2014-06-17]. Dostupné z <http://cs.wikipedia.org/wiki>

² V tomto odstavci byly použity informace z: Historie obce. *Brtníky: Brána do Českého Švýcarska* [online]. 2011 [cit. 2014-06-18]. Dostupné z: www.brtniky.cz

zajímavá je hrobka továrnícké rodiny Klingerů, která v Brtníkách žila a podnikala v Brtníkách v 18. století. Nejstarší námi nalezený hrob pochází z roku 1909 a nejmladší z roku 2013.

Obr. 1 Adolf Kunft (I.) A – text náhrobku; B – deska; C – nákres hrobu; D – celkový pohled

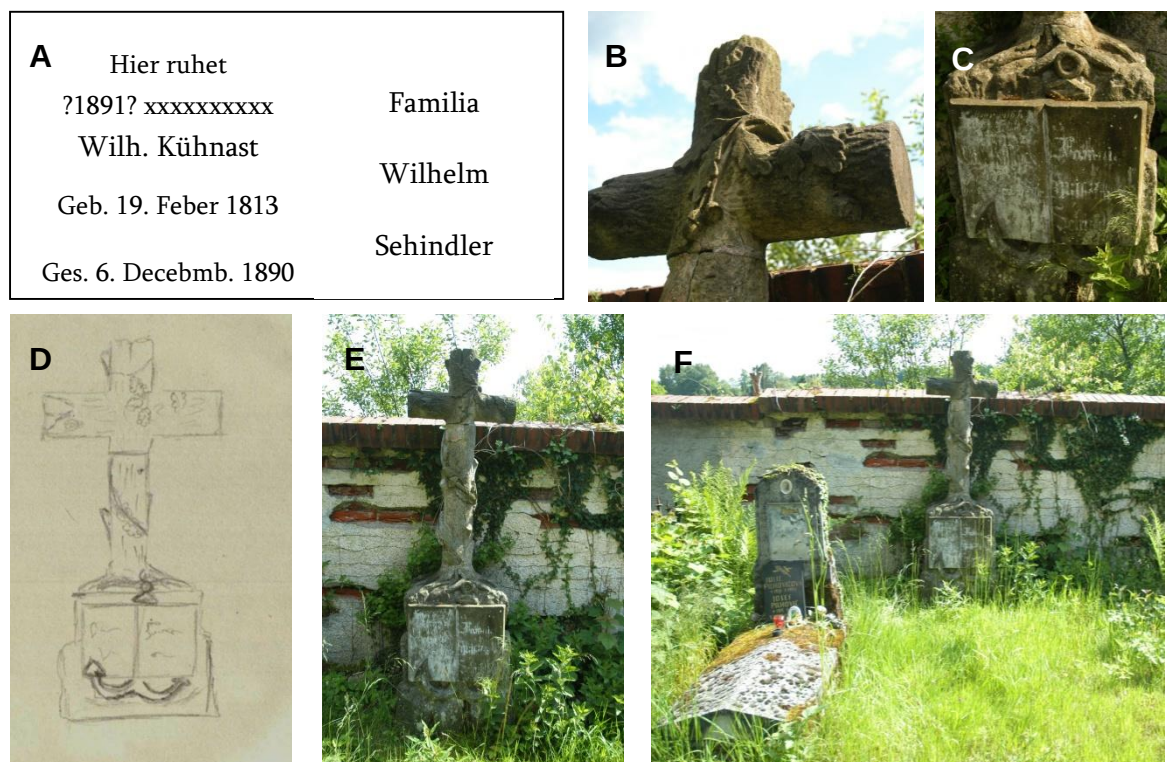
Obr. 2 Franz Dittrich (II.) A – text náhrobku; B – deska; C – nákres hrobu

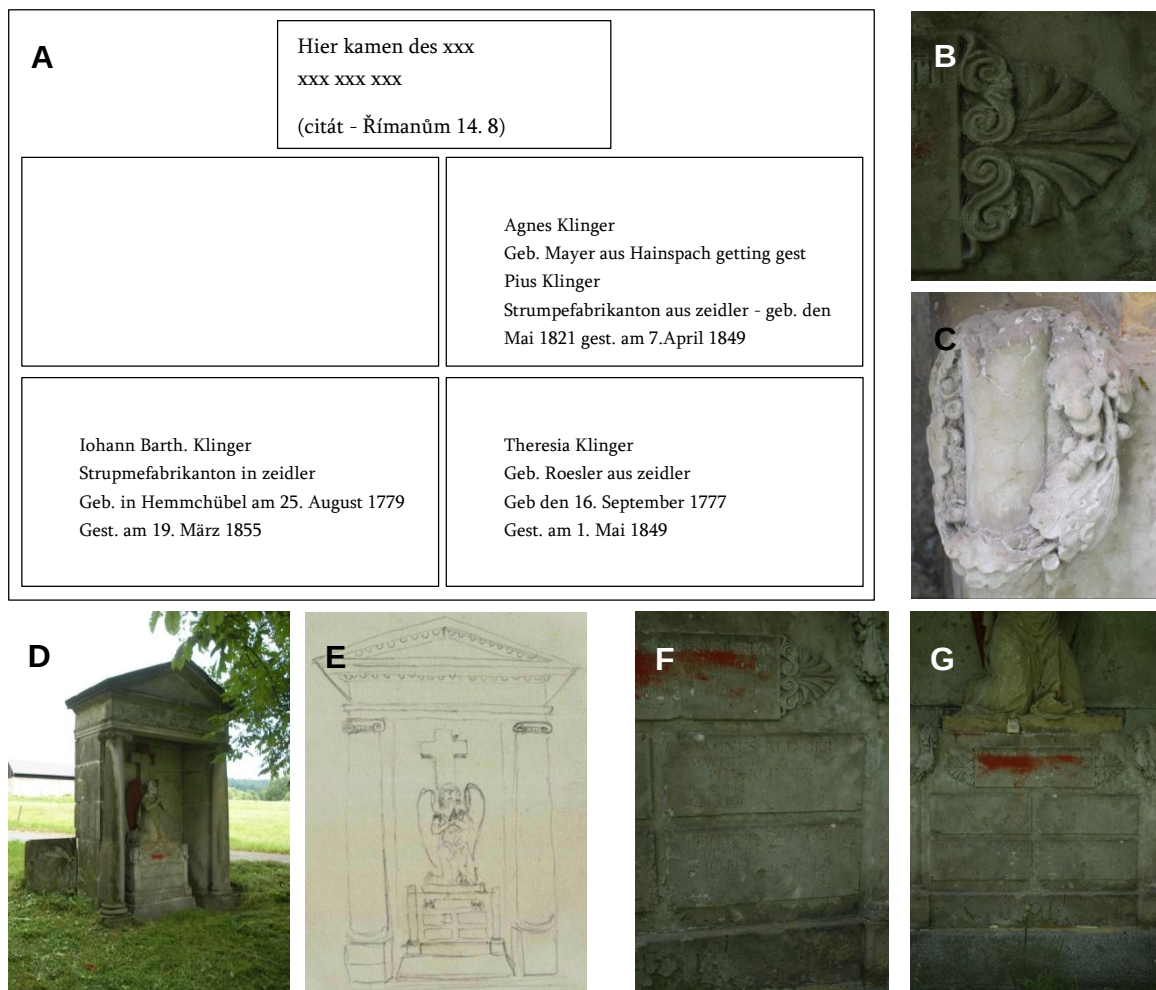
Obr. 3 Banni Belle (III.) A – text náhrobku; B – deska; C – nákres hrobu; D – celkový pohled

Obr. 4 Ludwig Henne (IV.) A – text náhrobku; B – deska; C – nákres hrobu

Obr. 5 Familia Wilhelm Schindler (V.) A – text náhrobku; B – detail kříže; C – detail podstavce; D – nákres hrobu;
E – náhrobek; F - celkový pohled

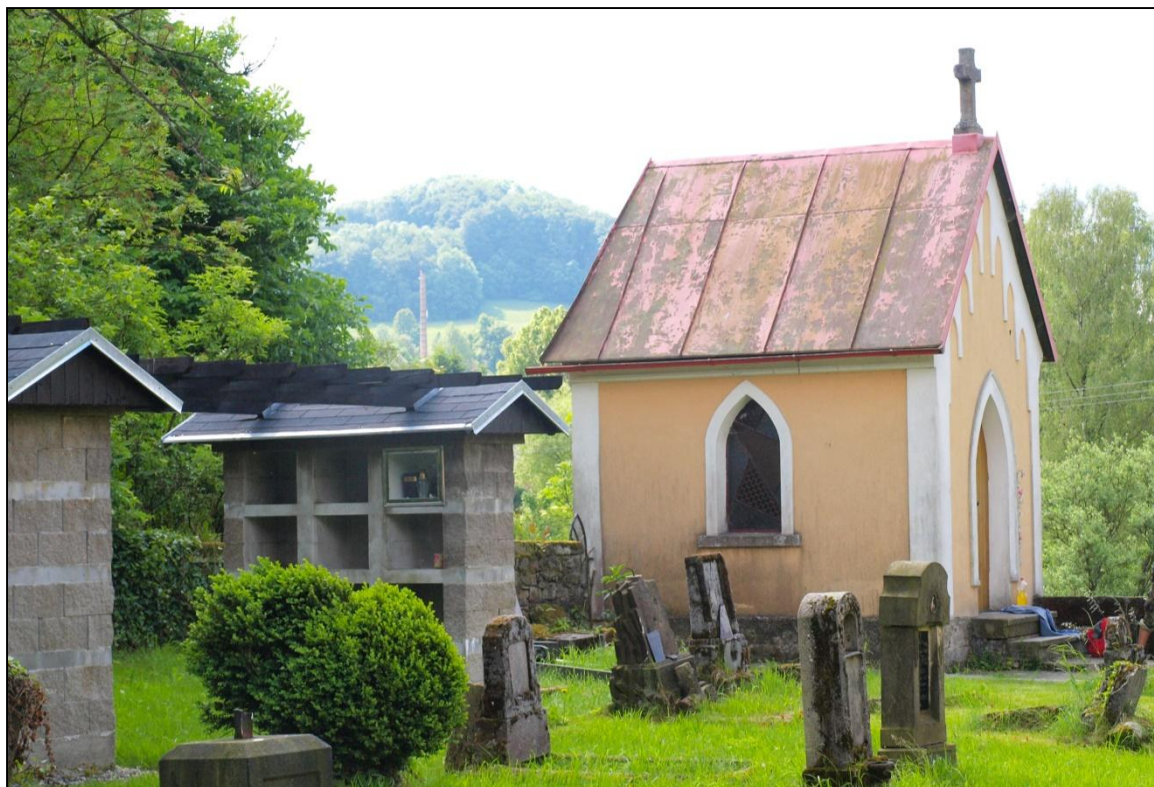

Obr. 6 Familie Klinger (VI.) A – text náhrobku; B, C – detail výzdoby; D – celkový pohled; E – nákres hrobky; F – detail pravých desek; G - desky

DOUBICE

Obec Doubice³ leží uprostřed lesů nedaleko od hranice Národního parku České Švýcarsko. Existence Doubice jako vesnice je doložena písemně až kolem poloviny 16. století⁴. Vznik Doubice byl nepochybně spjatý se sklářskou výrobou, která později zcela vymizela. Pro další rozvoj vesnice byla důležitá role lesních řemesel⁵ a později textilní výroba. Mezi nejvýznamnější obchodníky patřil např. rychtář Nové Doubice Josef Lumpe (+ 1848), jehož náhrobní deska je osazena do zdi doubického kostela. V současné době má obec 104 stálých obyvatel a je tedy nejmenší obcí v okrese Děčín⁶.

Hřbitov stojí v centru Doubice okolo kostela Nanebevzetí Panny Marie. Hroby jsou nerovnoměrně rozmístěny kolem kostela a jsou vždy orientovány čelní stranou ke kostelu. Převládají zde hroby z 19. století. V jihovýchodním rohu hřbitova je umístěna drobná kaple a severním směrem od ní stojí nové kolumbárium⁷. V současné době se pohřbívá pouze do nového kolumbária. Námi nejstarší nalezený náhrobek je z roku 1816 a nejmladší z roku 1980.

³ Německy Daubitz

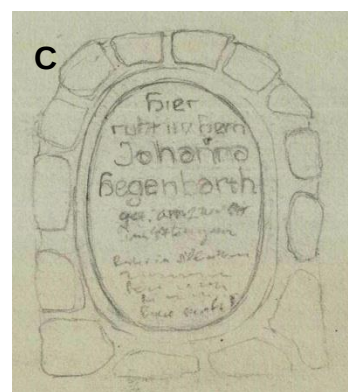
⁴ Nejstarší známá písemná zpráva pochází z roku 1552. Vznik Doubice. *Doubice* [online]. 2010 [cit. 2014-06-23]. Dostupné z: <http://www.doubice.cz/historie.htm>

⁵ Dřevorubectví, výroba šindele. Vznik Doubice. *Doubice* [online]. 2010 [cit. 2014-06-23]. Dostupné z: <http://www.doubice.cz/historie.htm>

⁶ Informace čerpány z: Doubice. *Wikipedie* [online]. 2013 [cit. 2014-06-24]. Dostupné z: <http://cs.wikipedia.org/wiki/>

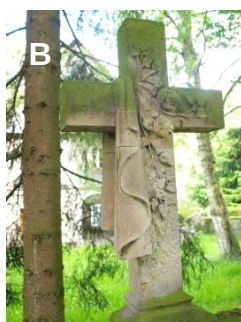
⁷ Drobná stavba určená pro uchovávání urn.

A Hier
ruht im Herrn
Johanna
Hegenbarth
gest. am. 2. Feber 1895
im 47 Lebensjahre
Ruh' im stillen Frieden mild
Beste Mutter stets uns tever
Dankbar hegen wir Dein Bilo
Bis zur Auferstehungsfeier
Ruhe sanft!

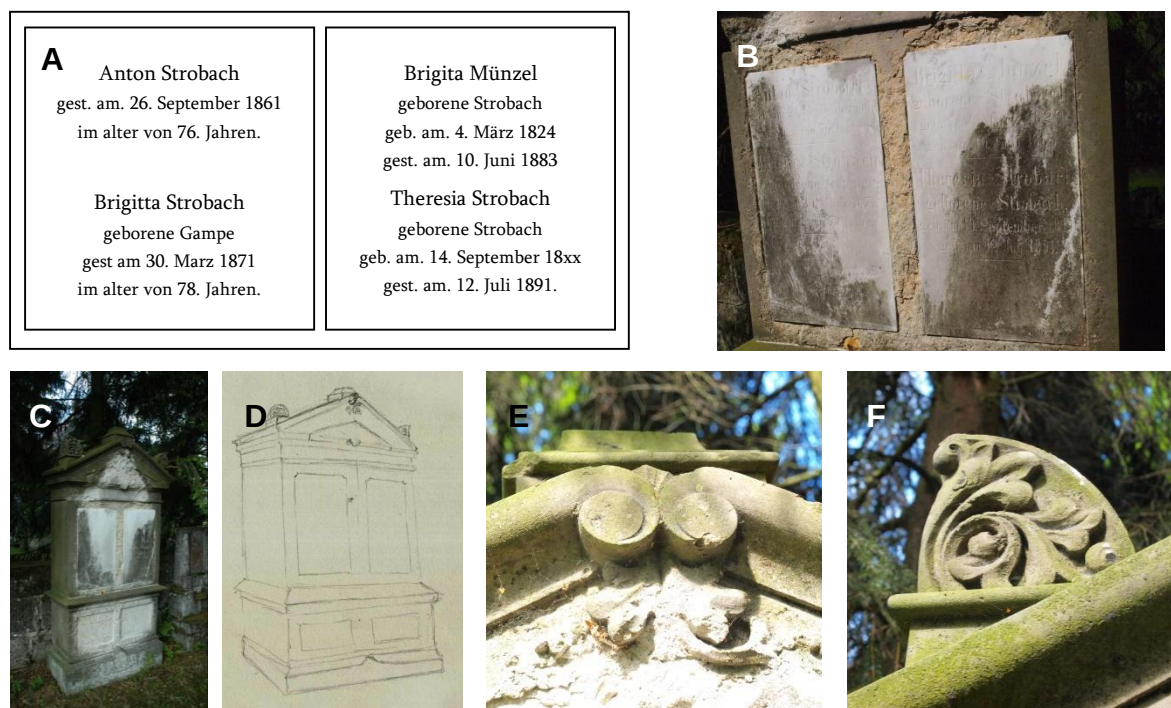

Obr. 7 Johanna Hegenbarth (I.) A – text náhrobku; B – náhrobek; C – nákres hrobu

A Hier ruhen im Herrn
Anna M. Salomon
geb. Gampe
gest. 16. Jänner 1886 im 61. Lebensjahre.
Anton Salomon
gew. Zwirnfabrikant
geb. 16. Dezbr 1821, gest. 2. 9. Novbr. 1902
Ruhet sanft!

Obr. 8 Anna M. und Anton Salomon (II.) A – text náhrobku; B – detail kříže; C – celkový pohled; D – deska; E – nákres hrobu

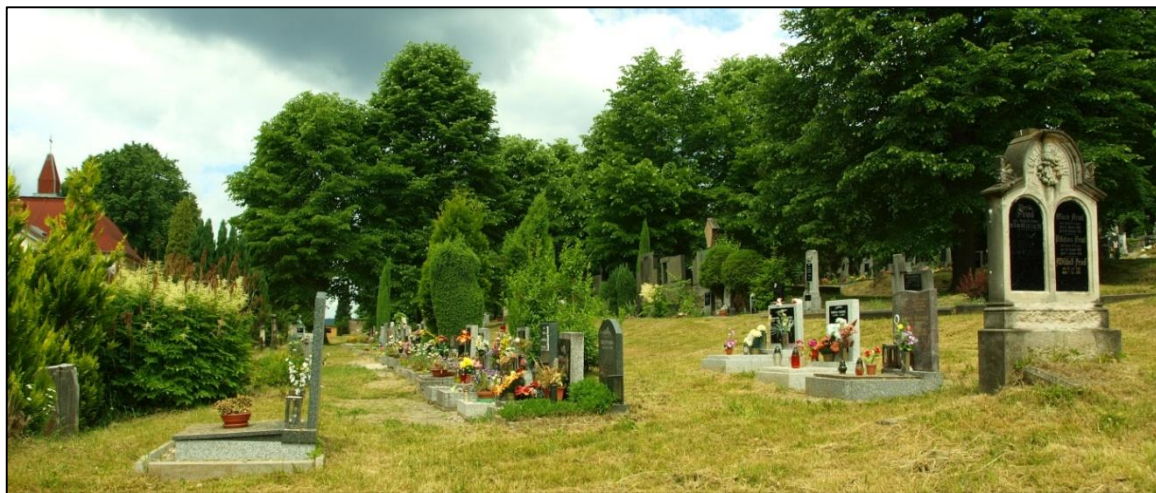

Obr. 9 Familie Strobach (III.) A – text náhrobku; B – desky; C – celkový pohled; D – náskres hrobu; E, F – výzdoba

CHŘIBSKÁ

Chřibská je vsí lánového typu, budovy jsou rozmístěné v úzkém pruhu podél Chřibské Kamenice v délce téměř 5 kilometrů. První písemné zmínky o městě Chřibská⁸ pochází z roku 1352, kdy je poprvé zmíněna v tzv. papežském desátku. V Chřibské je nejstarší sklářská huť v celém středoevropském regionu, která podle zápisů v dvorských deskách existovala již v letech 1426 a 1428. Nejstarší zápis v knize města je z roku 1514, hovoří o tom, že huť byla v provozu již přes 100 let, tj. musela tedy existovat už v roce 1414. V současné době huť není v provozu. V roce 1869 žilo v chřibském údolí celkem 5777 obyvatel, což je nejvyšší evidovaný počet, který byl kdy zaznamenán. Od 10. října 2006 je Chřibská opět městem a v současné době zde žije přes tisíc obyvatel^{9, 10}.

V Chřibské jsme navštívili dva hřbitovy, starý hřbitov u kostela a nový hřbitov za městem. Hřbitov je položen ve stráni, která se zvedá severním směrem od Chřibské. Při vstupu na hřbitov se prochází skrz bránu vprostřed podlouhlé budovy s okrově natřenou fasádou, ve které byla dříve nejspíše umístěná kaple či obřadní místnost a márnice. Vstup do hřbitova je uprostřed hlavní části, ale hřbitov byl pravděpodobně později rozšířen o další sekci, a proto se zdá, že je nesouměrný. Členění hřbitova je klasické – po obvodu jsou rozmístěny hroby s ohrádkou a rodinné hrobky, zbytek plochy zaplňují nerovnoměrně položené hroby. Naproti hlavnímu vstupu stojí černý kříž. Námi nejstarší nalezený hrob je z roku 1890 a nejmladší je z roku 2014.

⁸ Původně německy Kreibitz. Německý název obce Kreibitz je slovanského původu a vznikl ze slova Krzywycza, vyjadřujícího klikatící se potok. Současný název Chřibská vytvořil František Palacký, který vycházel ze staročeského slova chřib (pahorek). Město Chřibská. *Město Chřibská* [online]. 2014 [cit. 2014-06-17]. Dostupné z: <http://www.chrbska.cz/>

⁹ V roce 2011 bylo evidovaných 1455 obyvatel. Chřibská - Wikipedie. *Wikipedie* [online]. 2014 [cit. 2014-06-17]. Dostupné z: <http://cs.wikipedia.org/>

¹⁰ Informace pro tento odstavec byly čerpány z:

Město Chřibská. *Město Chřibská* [online]. 2014 [cit. 2014-06-17]. Dostupné z: <http://www.chrbska.cz/>
Chřibská - Wikipedie. *Wikipedie* [online]. 2014 [cit. 2014-06-17]. Dostupné z: <http://cs.wikipedia.org/>

KRÁSNÁ LÍPA

Krásná Lípa¹¹, a její okolí, se často souhrnně označuje Krásnolipsko. V současnosti je tento region často spojován s Národním parkem České Švýcarsko, který je důvodem návštěv turistů a sportovcům holdujícím zejména cyklistice. Region trpí různými sociálními problémy, způsobenými odsunem původního německy mluvícího obyvatelstva po 2. světové válce a dosídlením nových obyvatel. Došlo tedy k radikálnímu narušení původního složení a struktury obyvatelstva. Stále jsou však patrné známky dřívějšího života v této oblasti. Jedná se především o okrasné rostliny a sadové stromy uprostřed lesů, bývalé rybníky nebo dokonce celé zaniklé vesnice.

Do regionu přišli obyvatelé až v druhé polovině 13. století. Do té doby byla krajina úplně pustá. Bylo zde jen několik strážních hradů nad starou kupeckou stezkou. Nový obyvatelé přicházeli z Čech, ale především z německy mluvících oblastí. Původní obyvatelé Krásné Lípy pocházeli především z Durynska a sem přišli okolo roku 1270. V roce 1317 zde byla zřízena rychta. Místní obyvatelé se živili převážně chovem dobytka a zemědělstvím. V roce 1337 byl vypálen hrad Tolštejn a dva roky poté i strážní hrad Krásný Buk. Roku 1612 se objevují první zmínky o Krásnolipské škole a už třicet let poté žilo v Krásné Lípě přes 800 obyvatel a jejich počet se stále zvyšoval. V současné době žije v Krásné Lípě 3 601 stálých obyvatel^{12, 13}.

V Krásné Lípě jsou dva hřbitovy. První starší hřbitov je v centru města, kde obklopuje kostel sv. Máří Magdalény¹⁴. Na hřbitově je celá řada zajímavých náhrobků, které pochází především z 18. a 19. století. Ke kostelu vede dlouhé a široké shodiště přímo z náměstí, hned za kostelem je i velická budova fary. Hřbitov se dříve s největší pravděpodobností rozkládal i za kostelem, to ale nemůžeme říci s jistotou, protože jsme tam nenašli žádné náhrobky. Kromě hrobů u zdí a náhrobních desek ve zdech jsme našli náhrobní kameny umístěné přímo na fasádě kostelu. Hřbitov přestal být využíván pro pohřbívání v 19. století, jak tomu nasvědčuje nejladší nalezený náhrobek datovaný rokem 1869. Nejstarší náhrobek pochází z roku 1764, tedy je o šest let mladší než budova kostelu.

¹¹ Německy Schönlinde.

¹² Údaj z roku 2012. Krásná Lípa. *Město Krásná Lípa* [online]. 2012 [cit. 2014-06-24]. Dostupné z: <http://www.krasnalipa.cz/>

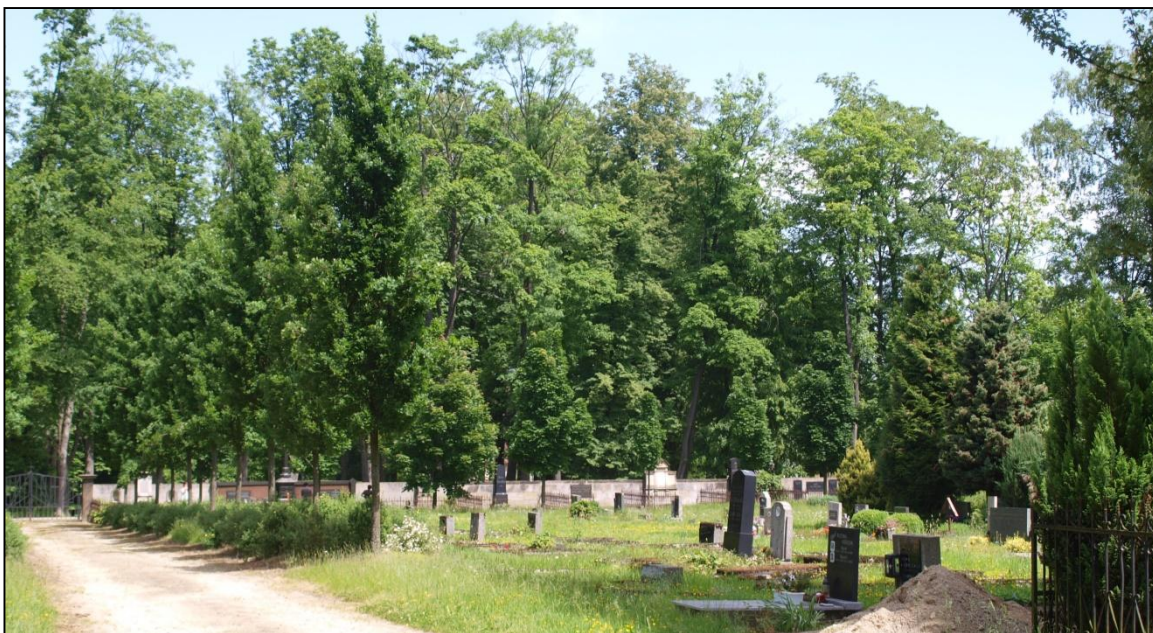
¹³ Informace byly použity z: SLADKÝ, Richard. *Industriální dějiny Krásnolipska na pozadí osudu rodiny Jägerů*. Praha, 2014. Ročníková práce - Praktická maturita. Gymnázium Přírodní Škola, o. p. s. Vedoucí práce RNDr. Marek Matura, Ph.D.

¹⁴ Kostel vystavěn v letech 1754 – 1758. Krásná Lípa. *Wikipedie* [online]. 2014 [cit. 2014-06-24]. Dostupné z: <http://cs.wikipedia.org/wiki/>

Na nový hřbitov v Krásné Lípě stojí za náměstím u silnice směrem na Doubici, což je jižním směrem od náměstí. Rozlohou byl jeden z největších námi dokumentovaných hřbitovů. Vstup je situován jižním směrem od obřadní síně¹⁵, která je umístěna do středu východní hřbitovní zdi, která lemuje již zmíněnou doubickou silnici. Půdorys hřbitova není zcela pravidelný a hlavně západní strana hřbitova vybíhá téměř obloukem do městského parku, který hřbitov obklopuje.

Přímo naproti obřadní síni stojí pomník padlým z druhé světové války. Pomník je umístěn do bývalé hrobky Antona Friedricha. Hřbitov je hlavní cestou rozdělen na dvě poloviny, ale vnitřní dělení hřbitova je nepravidelné, v hojné míře jsou zde použity živé ploty. Na sever od obřadní síně je umístěna plocha pro rozprašování popelu. Za zmínku zcela jistě stojí mauzoleum rodiny Dittrichů, které není přímo na hřbitově, ale přímo na něj navazuje. Budova mauzolea byla vystavěna v roce 1886,

¹⁵ Dříve možná i kaple či márnice.

podle návrhu německého architekta a profesora Juliuse Carla Raschdorffa, který mimo jiné postavil hrobku německého císaře Fridricha III. v Postupimi. Dittrichova hrobka je jedna ze dvou staveb od Raschdorffa, která nestojí přímo v na území Německa (ta druhá stojí ve Stockholmu). I přes svojí unikátnost je mauzoleum ve velmi špatném stavu¹⁶. Námi nejstarší nalezený hrob pochází z roku 1809 a nejmladší je roku 2014.

¹⁶ Informace o historii a stavu mauzolea čerpány z: Devastaci cenného mauzolea úředníci jen přihlížejí. *ÚSTÍ-AUSSIG: Architektura na severu Čech* [online]. 2009 [cit. 2014-06-24]. Dostupné z: <http://www.usti-aussig.net/>

KRÁSNÝ BUK

Vesnice Krásný Buk¹⁷ nemá svůj vlastní úřad a správně spadá pod město Krásnou Lípou. Ves je lánového typu a táhne se severozápadním směrem od Krásné Lípy v délce přibližně 1,5 km. Kopec nad vesnicí střeží zřícenina středověkého hradu Krásný Buk. O založení hradu se nezachovaly žádné zprávy, ale pravděpodobně vznikl ve druhé polovině 13. století. Ale hrad zaniká již v roce 1339, v době kdy hrad obývali loupeživí rytíři¹⁸. Nejvíce se Krásný Buk rozrostl na konci 19. století, v té době se v obci rozmohl textilní průmyslová výroba a mezi největší podniky patřila továrna Gustava Jägera, jehož jméno do dnes nese typ spodního prádla – Jégrovky. Dnes je v Krásném Buku evidováno 58 adres, ve kterých žije 93 obyvatel¹⁹.

Hřbitov najdete na kopci severně od vesnice, přístupová cesta není úplně udržovaná a hřbitov je celý obestoupen lesem. Hřbitov má půdorys čtverce, který je pravidelně rozdělen na čtyři sekce hrobů, s tím že hřbitov stoupá v diagonálním směru vzhůru. Obvod obepínají hroby s ohrádkou a uprostřed severní zdi stojí chátrající márnice. Hřbitovní zdi nejsou v nejlepším stavu a na několika místech jsou již zcela zozvalené.

¹⁷ Německy Schönbüchel

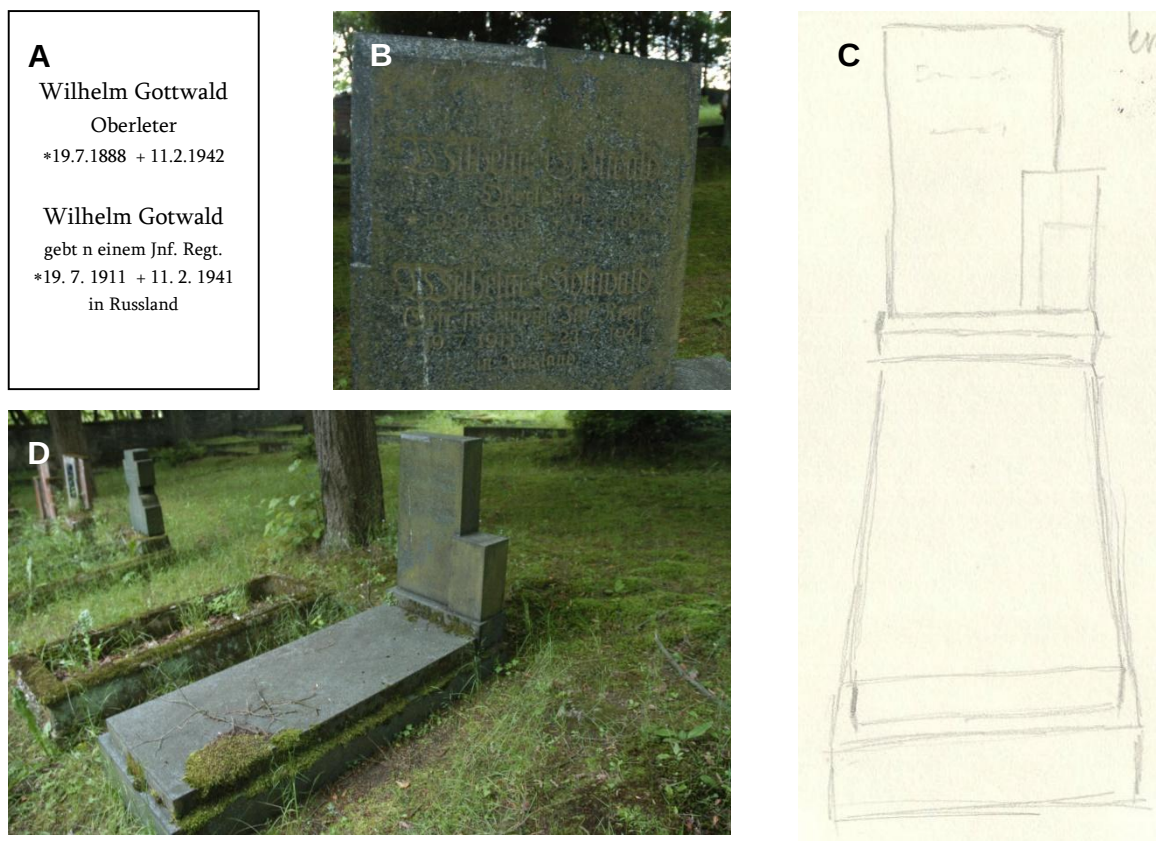
¹⁸ Krásný Buk. *Lužické hory* [online]. 1997-2014 [cit. 2014-06-23]. Dostupné z: <http://www.luzicke-hory.cz/>

¹⁹ Údaj z roku 2001. Krásný Buk. *Wikipedie* [online]. 2013 [cit. 2014-06-23]. Dostupné z: <http://cs.wikipedia.org/wiki/>

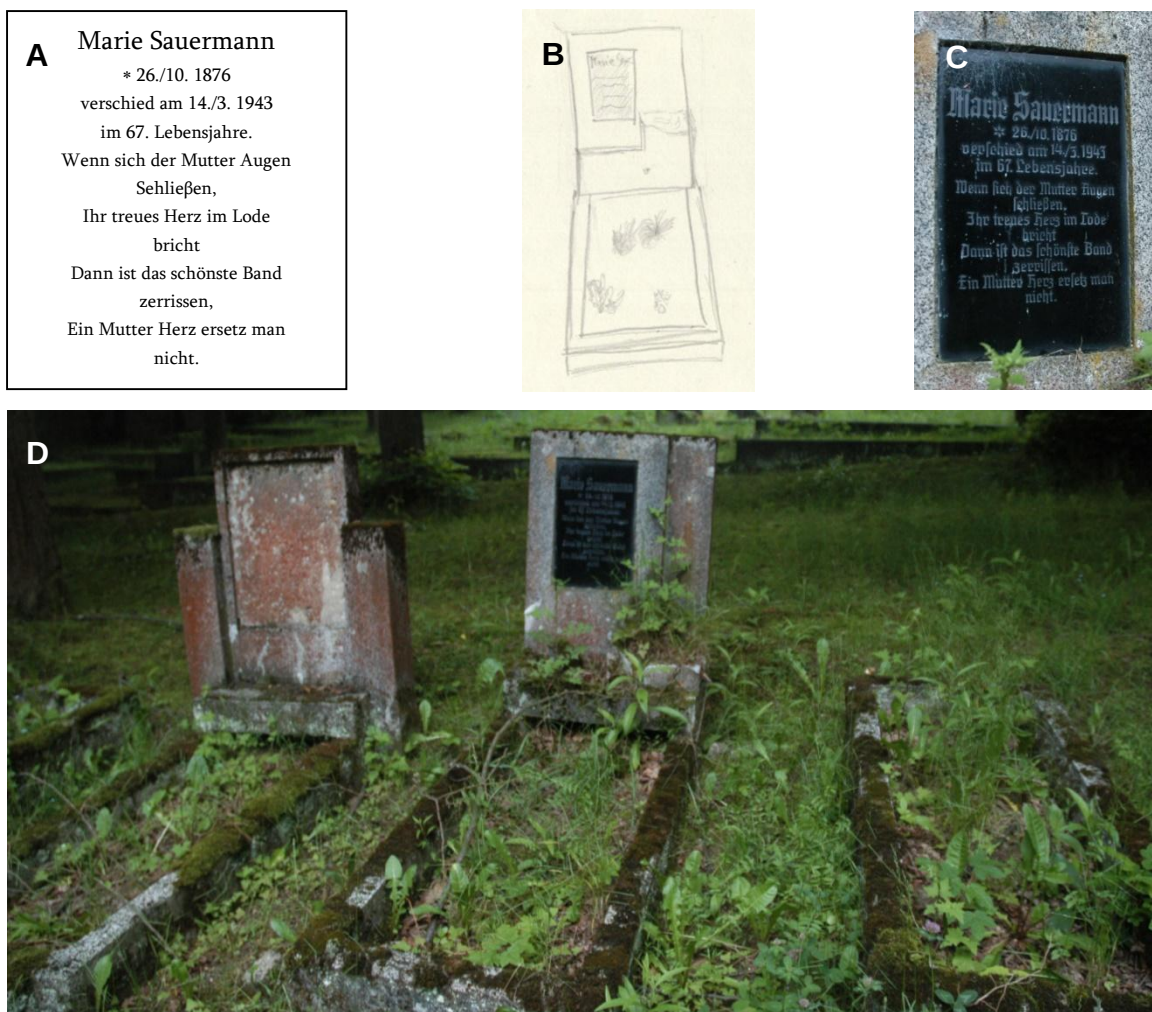
U většiny hrobů chybí náhrobek. Celkově je současný stav hřbitva politování hodný, je na něm vidět, že až na dvě výjimky přestal fungovat po druhé světové válce. Námi nejstarší nalezený hrob je z roku 1916 a nejmladší je datován rokem 2010.

Obr. 10 Marie Suchanek (I.) A – text náhrobku; B – nákres hrobu; C – deska; D – celkový pohled

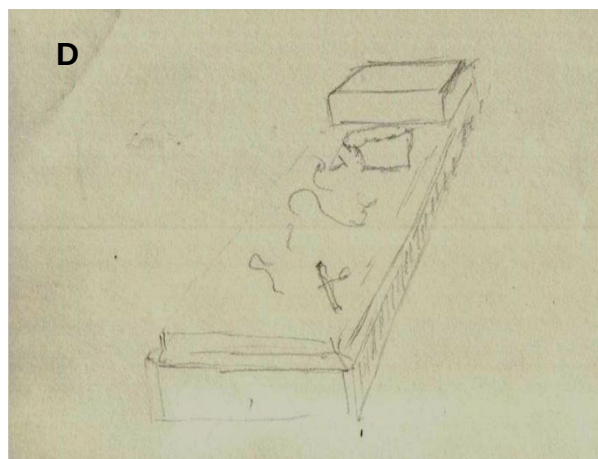
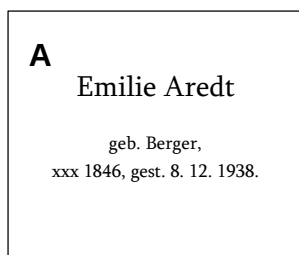
Obr. 11 Wilhelm Gottwald (II.) A – text náhrobku; B – deska; C – nákres náhrobku; D – celkový pohled

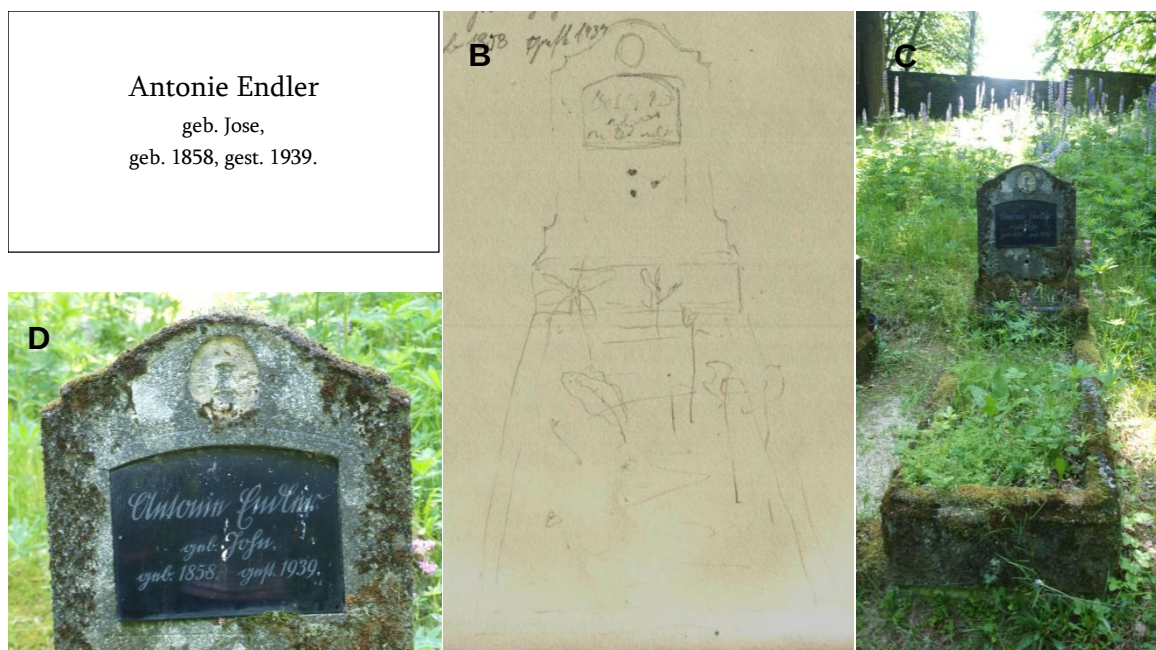
Obr. 12 Marie Sauermann (III.) A – text náhrobku; B – nákres hrobu; C – deska; D – celkový pohled

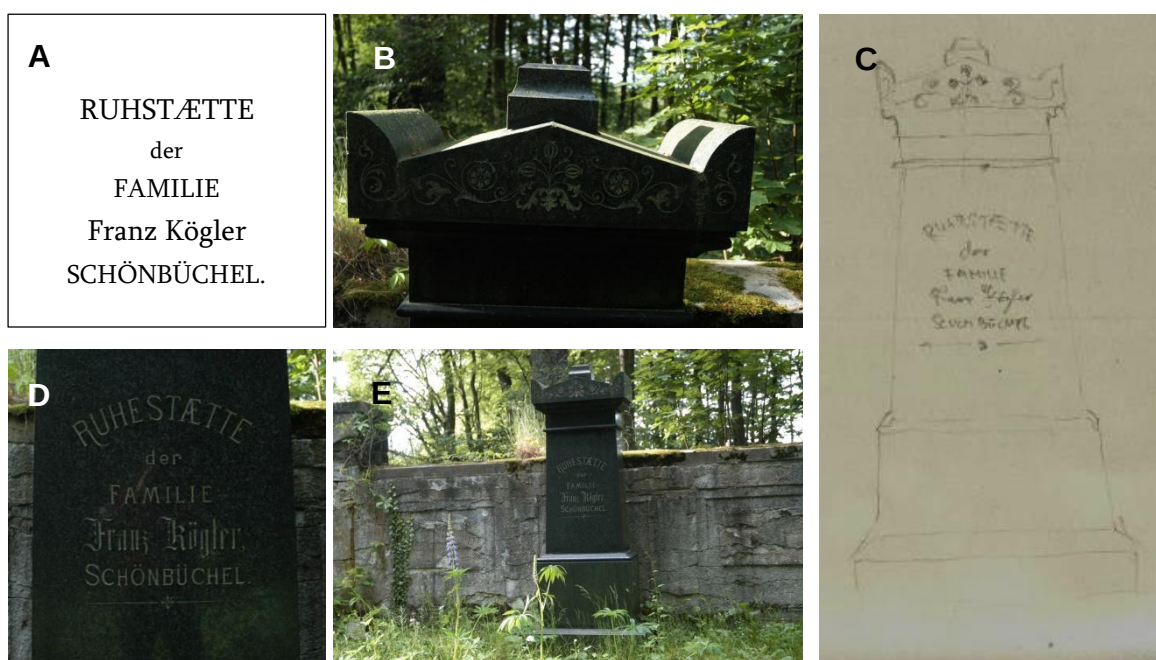
Obr. 13 Familie Dr. Johann Hille (IV.) A – text náhrobku; B – deska; C – celkový pohled; D – nákres hrobu; E – kříž

Obr. 14 Emilie Aredt (V.) A – text náhrobku; B – deska; C – celkový pohled; D – nákres hrobu

Obr. 15 Antonie Endler (VI.) A – text náhrobku; B – nákres hrobu; C – celkový pohled; D – deska

Obr. 16 Familie Franz Kögler (VII.) A – text náhrobku; B – detail výzdoby; C – nákres náhrobku; D – deska; E – celkový pohled

A Anna Hieke 1 geb. 30 August 1862 gest. 2 Mai 1940	2 xxx *14. 9. 1870 +12. 1. 1924 Anton Gampe	3 Anna Lehnert geb. Rupprecht geb. 11. Novemb. 1835	
5 Richard Hieke geb.1891 gest.1935	4 Familie Hieke Lehnert		6 Richard xxx geb. 26 Jänner gest. 11. xxx
7 Josef Lehnert geb. 22. Feber 1838 gest. 3 Juni 1923	1 2 3 4 5 6 7		

Obr. 17 Familie Hieke Lehnert (VIII.) A – text desek; B – náskres hrobu; C – celkový pohled; D – desky

A Familia Hermann Hieke

Hermann Hieke
Bäckermeister
geb. 20.6.1861
gest. 31.10.1934

Alf. Wölg. Bichler
Drogist
geb. 1.12.1885
gest. 31.10.1934

Marie Hieke
geb. Häntshel
geb. 7.9.1859
gest. 15.2.1937

Obr. 18 Familia Hermann Hieke (IX.) A – text náhrobku; B – nákres hrobu; C - deska; D – celkový pohled

LIPOVÁ

První zmínka o Lipové²⁰ pochází z poloviny 14. století, kdy bylo propůjčeno jako léno pánů z Tolštejna. Roku 1566 vzniklo samostatné panství Lipová, zámek Lipová patřil k jednomu z nejstarších panských sídel v kraji. Starý zámek byl postaven ve 14. století, později byl zámek přestavěn na pivovar a současně byl v letech 1737 – 1739 vybudován nový zámek z iniciativy hraběte Salm-Reifferscheida. Po druhé světové válce byl zámek znárodněn a do roku 1970 zde sídlila vojenská posádka, dnes je zámek v dezolátním stavu, ale plánuje se jeho obnova. K dalším dominantám Lipové určitě patří 10 ha zámecký rybník. V současné době má obec Lipová 657 obyvatel^{21, 22}.

V Lipové jsou dva hřbitovy. Starý a také původní hřbitov obklopuje barokní kostel sv. Šimona a Judy v centru obce. Dochované náhrobky jsou rozmístěny po obvodu hřbitovní zdi. Nejzajímavější je hrob z roku 1866 padlého vojáka. Za kostelem jsou patrné zbytky chátrající márnice. Nový hřbitov byl vybudován jihovýchodním směrem od kostela. Hřbitov má dvě části. Hlavním branou vstoupíte do první části. Od vstupu vede cesta rovně do stráně až ke kapli, která dnes slouží jako obřadní síň. Cesta rozděluje tuhle část hřbitova na dvě stejně velké části s klasickým rozložením hrobů – hroby s ohrádkou lemují cestu, která vede po obvodu hřbitova, z obou stran a zbytek hrobů je rozmístěno ve vnitřním prostoru hřbitova. Do druhé části hřbitova se dostanete brankou, která stojí uprostřed východní hřbitovní zdi. Rozložení hrobů je totožné s první částí hřbitova. Námi nejstarší nalezený hrob je datován rokem 1885 a nejmladší rokem 2009.

²⁰ Německy Hainspach

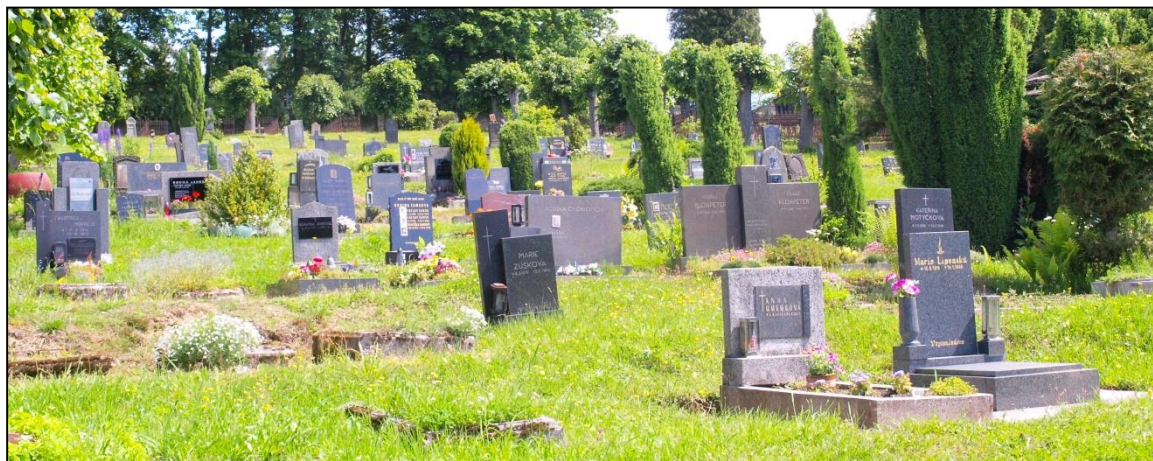
²¹ Údaj z roku 2006. Lipová. *Wikipedie* [online]. 2014 [cit. 2014-06-24]. Dostupné z: <http://cs.wikipedia.org/wiki/>

²² Informace byly čerpány z: Historie obce. *Obec Lipová* [online]. 2014 [cit. 2014-06-24]. Dostupné z: <http://www.lipova.cz/Historie-obce>

MIKULÁŠOVICE

Město Mikulášovice²³ leží v západní části Šluknovského výběžku. Ves se táhne podél Mikulášovického potoka v délce téměř 7 km. Město vzniklo z uhlířské osady, která byla založena počátkem 12. století. V 18. století město zažilo průmyslový rozmach. Bylo proslulé broušením nožů a samotnou výrobou nožů. Dokonce zde bylo brusičské učiliště, které bylo přestěhováno do Vansdorfu. Své největší slávy dosáhly Mikulášovice před 1. světovou válkou, kdy byly s necelými osmi tisíci obyvateli největší vesnicí Rakouska-Uherska. Na město byly povýšeny roku 1916. Mikulášovice jsou známé především tradičním textilním a nožířským průmyslem²⁴. V současnosti má město 2192 obyvatel²⁵.

Původní starý hřbitov se nachází okolo kostela sv. Mikuláše, ten je ale v současné době nepřístupný. Nový hřbitov, který leží ve stráni zvedající se severně od kostela. Hřbitov má dvě samostatné části, které jsou propojeny žulovým schodištěm. My jsme se však věnovali pouze spodní větší části hřbitova. Vstupu na hřbitov vévodí dvě neogotické stavby, z nichž jedna dnes slouží jako obřadní síň, a mezi nimi je taktéž neogotická kovaná brána. Po obvodu hřbitova se rozprostírají rodinné hrobky. Vnitřní plocha hřbitova je rozdělena na dvě části hlavní cestou, která se táhne od vstupu dále do kopce až na druhý konec hřbitova, kde stojí majestátní kříž. Staří hrobů se zvětšuje směrem do kopce, což nasvědčuje tomu, že hřbitov byl zaplňován od horního konce postupně až k hlavnímu vstupu. Námi nalezený nejstarší hrob byl datován rokem 1871. Nejladší hrob jsme našli v dolní části hřbitova a je z roku 2013.

²³ Německy Nixdorf či Gross Nixdorf. Ke vzniku názvu se vážou dvě legendy. První odkazuje na vodní panny (německy Nixe), o kterých se vyprávělo, že obývaly místní bažiny. Druhá se pojí se ke vzniku první kapličky sv. Mikuláše. MUDROVÁ, Ivana. *Tajnosti českých hřbitovů*. Praha: Lidové Noviny, 2013, s. 27-32. ISBN 978-80-7422-234-4.

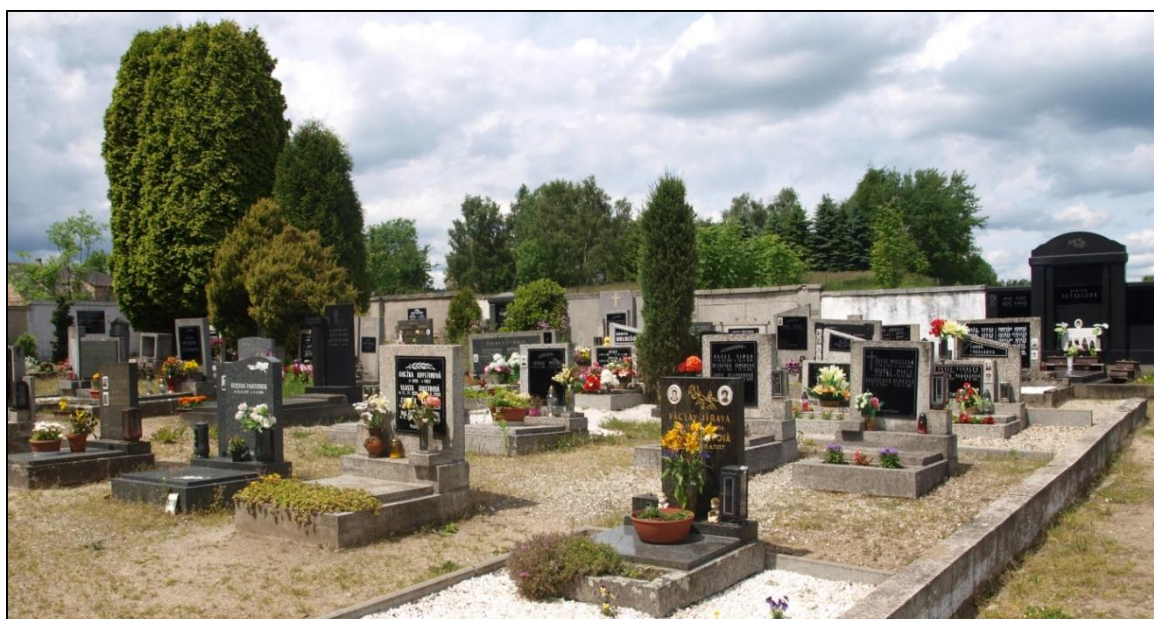
²⁴ K nejznámějším podnikatelům patří Anton Rösler, který vedl proslulé brusírny. MUDROVÁ, Ivana. *Tajnosti českých hřbitovů*. Praha: Lidové Noviny, 2013, s. 27-32. ISBN 978-80-7422-234-4.

²⁵ Počet k 1. 1. 2014. Mikulášovice. *Wikipedie* [online]. 2014 [cit. 2014-06-18]. Dostupné z: <http://cs.wikipedia.org/wiki/>

RYBNIŠTĚ

Rybniště²⁶ je obec, která vnikla na místě vypouštěného a vysušeného rybníka. V roce 1715 byla jako osada připojena k obci Chřibská Nová Víska. V 18. století, kdy mělo Rybniště jako osada už přes 1000 obyvatel, zatímco Chřibská Nová Víska necelých 500, byl obecní úřad přesunut do Rybniště. Osady víceméně splynuly a v roce 1892 obec přijala jednotné jméno Rybniště. V roce 1869 se v Rybništi postavila železniční stanice, trať se tu rozdělovala na dvě větve, jedna do Rumburku a druhá do Vansdorfu. Železnice velmi prospěla v rozvoji obce. O čtyři roky později byla v Rybništi Franzem Zahnem založená sklárna, která stála nedaleko nádraží. Po Franzi Zahnovi ji převzala firma Michel & Mayer, sklárna se specializovala na výrobu osvětlovacího skla.²⁷

Hřbitov leží za vesnicí, naproti Školnímu rybníku vedle silnice, která vede do Krásné Lípy, na místě, kde se kříží s železniční dráhou. Od silnice ke hřbitovu vede krátká alej a vstup je opatřen kovovou brankou. Podél obvodových zdí hřbitova jsou převážně rodinné hrobky ohraničené kovovými ohradkami. Napravo od vchodu u zdi stojí velký hřbitovní kříž s pozlaceným Kristem. Uprostřed hřbitova stojí studna s vodou na zalévání a nástěnka. Zajímavé je, že na tomto hřbitově je i několik hrobů s ohradkami, které nejsou u hřbitovní stěny, ale stojí podél hlavní cesty uprostřed hřbitova. Na hřbitově je umístěn pomník padlím z 1. první světové války. V nejzažším konci hřbitova stojí bílá budova márnice. Většina hrobů je novější a zachovalá, je zde mnoho česko – německých hrobů a velice zajímavá je i část s romskými hroby. Nejstarší hrob je z roku 1897 a nejmladší z roku 2013.

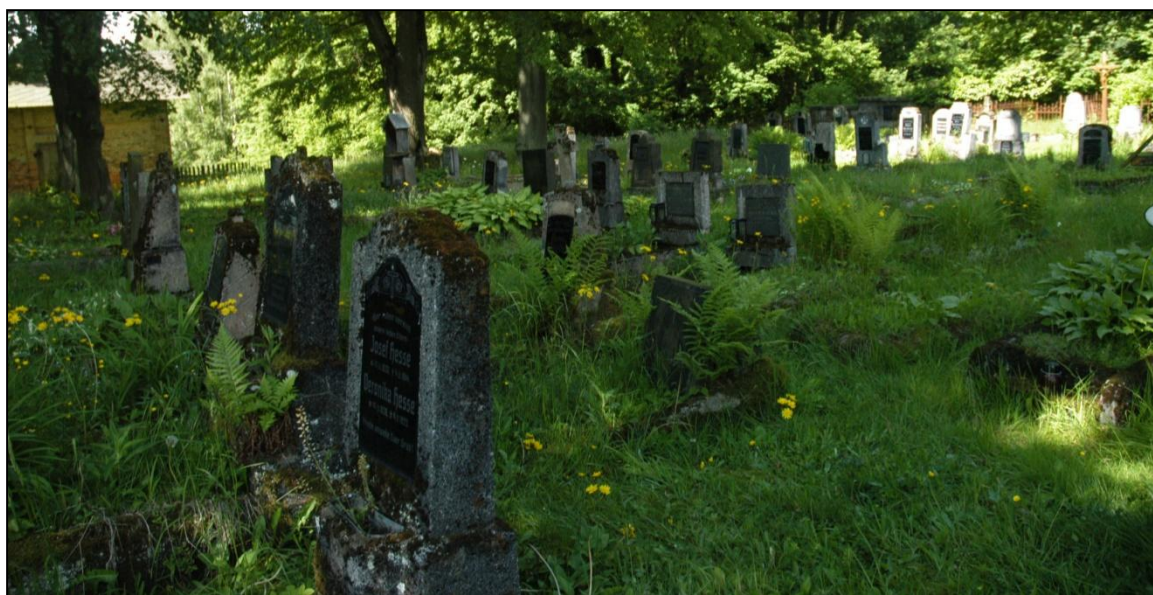
²⁶ Německý název Teichstatt

²⁷ Informace v tomto odstavci pochází z: Rybniště: Historie. In: *Lužické hory* [online]. 1997 - 2014 [cit. 2014-06-18]. Dostupné z: <http://www.luzicke-hory.cz/>

SNĚŽNÁ

Sněžná je malá vesnice, která spadá pod správu města Krásné Lípy v okrese Děčín. Vesnice se nachází přibližně 2,5 km severozápadně od Krásné lípy. První písemná zmínka o obci pochází z roku 1571. V 80. letech 18. století bylo v obci 21 hospodářství, ale řada domů vznikla až v 19. století s rozvojem podomácku provozovaného tkalcovství a běličství. Ve Sněžné je dnes evidováno 48 domů a 29 stálých obyvatel.²⁸

Ve vsi je hřbitov umístěn u pozdně barokního poutního kostela Panny Marie Sněžné, který nechali v letech 1732 - 1734 postavit manželé Johann Christoph a Anna Maria Liebschovi²⁹. Základní kámen byl položen 29. července 1732 a 18. února 1734 Zacharias Hoffmann z Lipové stavbu dokončil³⁰. Kousek od kostela stojí i bývalá škola a fara. Hřbitov má nesimetrický půdorys a je jen z poloviny obepnut zdí, zbytek hřbitova je ohraničen plaňkovým plotem. Jihovýchodním směrem od kostela stojí chátrající márnice, přímo před ní jsou především dětské hroby. Rozložení hřbitova je vcelku klasické – dvě stěny hřbitova zaplňují hroby s ohrádkou a rodinné hroby. Zbytek hřbitova je členěn v řadách náhrobků, které jsou čelem otočené ke kostelu.

²⁸ Informace čerpány z:

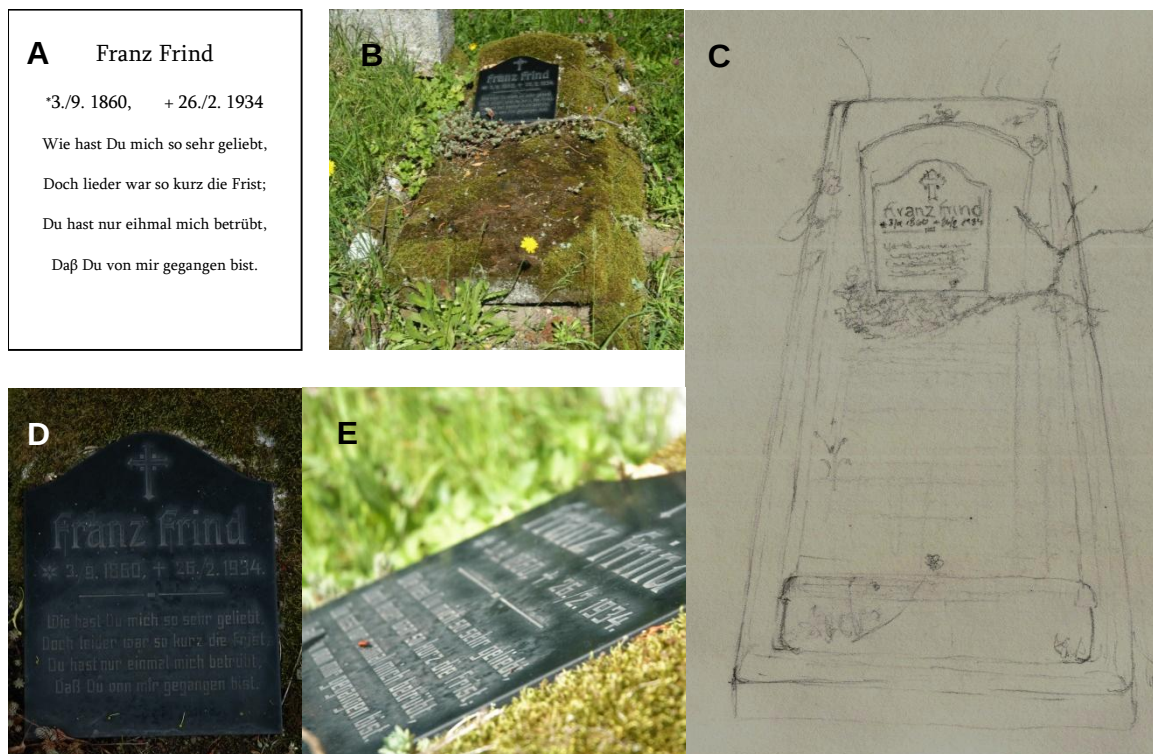
Sněžná (Krásná Lípa). *Wikipedie* [online]. 2014 [cit. 2014-06-18]. Dostupné z: <http://cs.wikipedia.org/wiki/>

Sněžná. *Lužické hory* [online]. 1997-2014 [cit. 2014-06-18]. Dostupné z: <http://www.luzicke-hory.cz/>

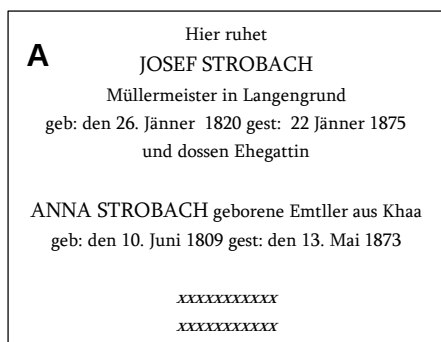
²⁹ Manželé Anna Marie Liebsche, rozená Heinrich (1674 – 1749) a Johann Christoph Liebsche (1667 – 1745) obchodník s přízí a posléze majitel několika bělidel, nechali vystavět kapli jako dík za své jmění, protože se oboum manželům zdál stejný sen, ve kterém se jim zjevila Panna Marie a prosila je, aby pro ni na Sněžné postavili kapli. Kostel Panny Marie Sněžné - Krásná Lípa - Sněžná. *Poutní místa Šluknovska* [online]. 2008 [cit. 2014-06-18]. Dostupné z: <http://cz.poutni-mista-sluknovsko.cz/>

³⁰ Sněžná. *Lužické hory* [online]. 1997-2014 [cit. 2014-06-18]. Dostupné z: <http://www.luzicke-hory.cz/>

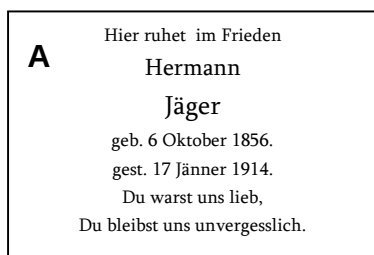
Námi nalezený nejstarší náhrobek pochází až z roku 1850. Nejmladší náhrobek pochází z roku 1998. Největší počet náhrobků spada do doby před 2. světovou válkou a během ní.

Obr. 19 Franz Frind (I.) A – text náhrobku; B – celkový pohled; C – nákres hrobu; D, E – deska

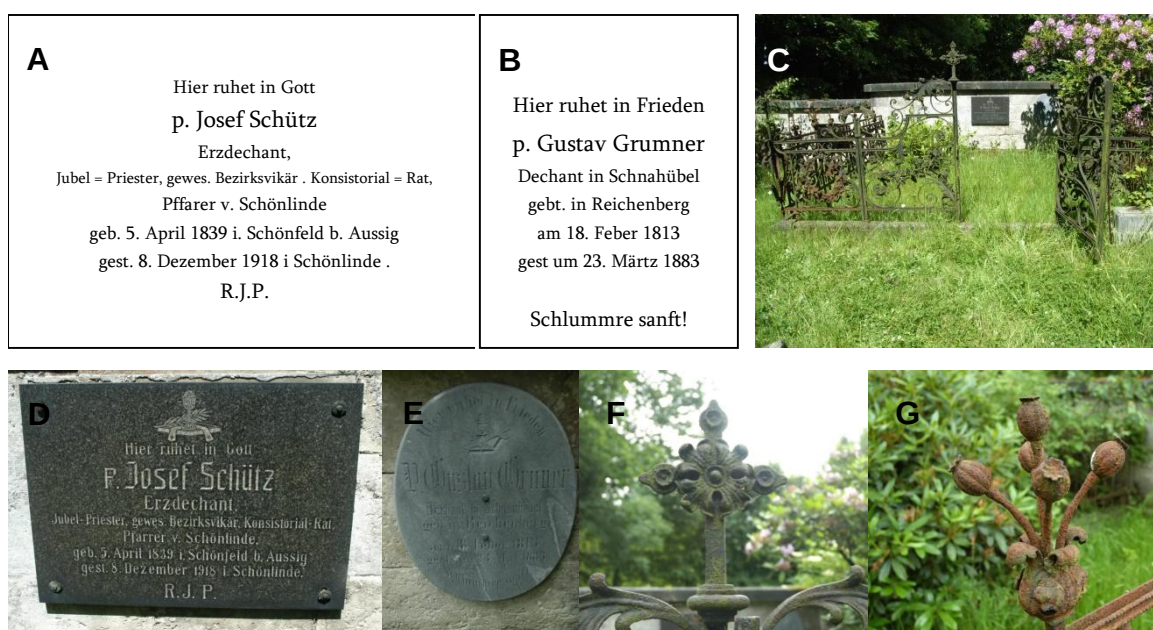
Obr. 20 Josef und Anna Strobach (II.) A – text náhrobku; B – celkový pohled; C – nákres hrobu; D – deska

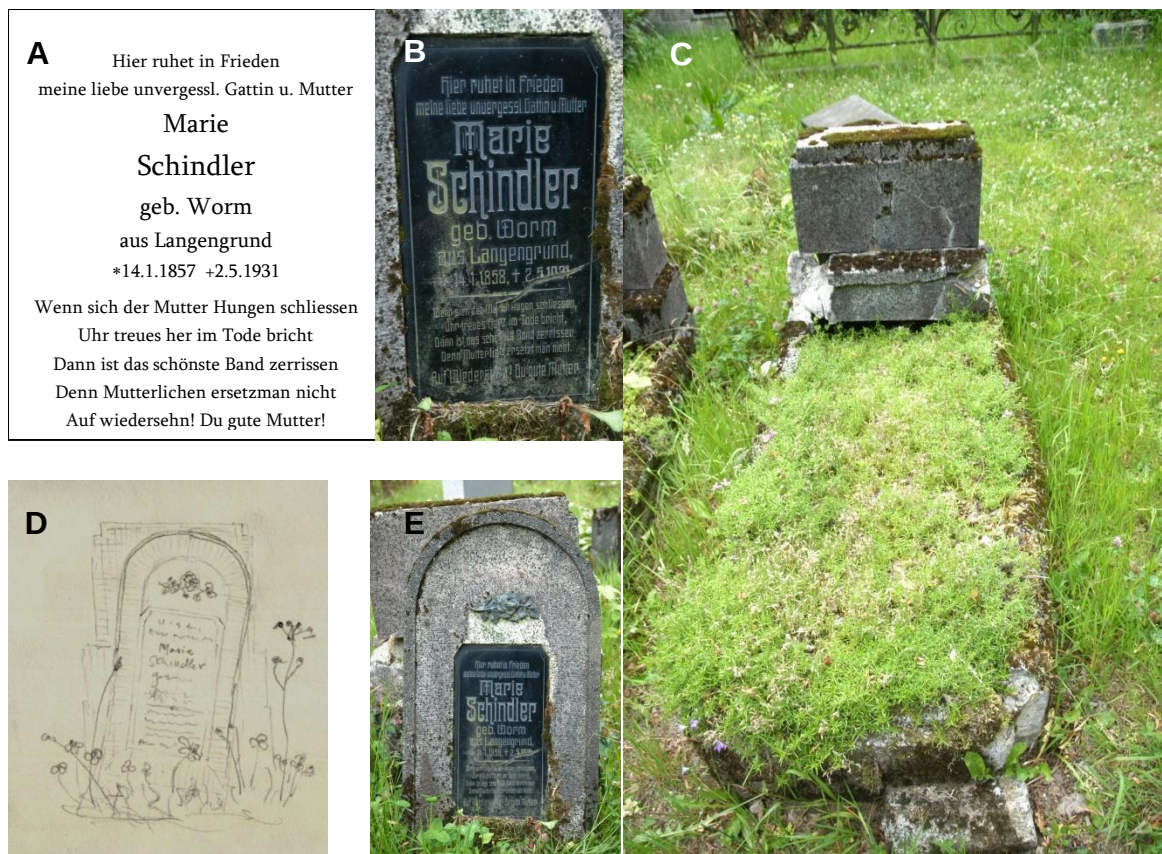
Obr. 21 Hermann Jäger (III.) A – text náhrobku; B – celkový pohled; C – nákres hrobu; D – deska

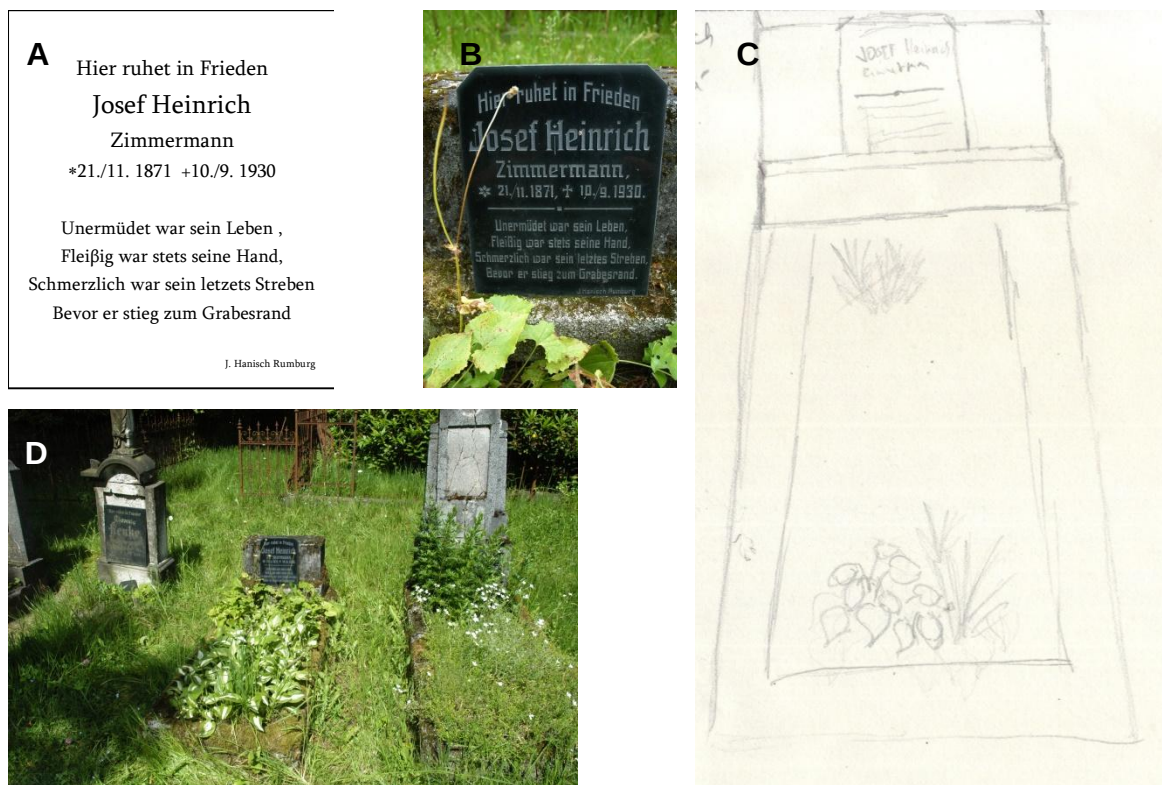
Obr. 22 Helena Worm (IV.) A – text náhrobku; B – detail kříže; C – celkový pohled; D – nákres hrobu; E - deska

Obr. 23 P. Josef Schütz und p. Gustav Grumner (V.) A – text levé desky; B – text pravé desky; C – celkový pohled; D – levá deska; E – pravá deska; F – detail litinové ohrádky (kříž); G – detail litinové ohrádky (makovice)

Obr. 24 Marie Schindler (VI.) A – text náhrobku; B – deska; C – celkový pohled; D – nákres hrobu; E – náhrobek

Obr. 25 Franz Frind (VII.) A – text náhrobku; B – deska; C – nákres hrobu; D – celkový pohled

Obr. 26 Theresia Henke (VIII.) A – text náhrobku; B – deska; C – nákres hrobu; D – celkový pohled; E – detail odlomeného kříže; F – detail patky; G – detail kříže

Obr. 27 Wilhelmina und P. Anton Tscherney (IX.) A – text náhrobku; B – deska; C – nákres hrobu; D – celkový pohled

II. ODPOVĚDI NA OTÁZKY

I. OTÁZKA

Odkazují nápisy na hrobech k nějakým historickým událostem, vypovídají o životě zemřelého nebo jsou neutrální (tj. sdělují nám pouze jména a data)? Co vše se dá z nápisu na náhrobku vyčíst?

Pro tuto otázku jsme si již dopředu vybrali pět historických událostí, u kterých jsme měli dojem, že by se mohly nějakým způsobem odrazit na náhrobcích. Jsou jimi tyto: Prusko-rakouská válka 1866, první světová válka 1914-1918, druhá světová válka 1939-1945, odsunu německy mluvícího obyvatelstva po druhé světové válce a sametová revoluce v roce 1989.

Odkaz na Prusko-rakouskou válku jsme našli na jednom náhrobku a jednom pomníku padlým z této války. Hrob padlého vojáka z Prusko-rakouské války je opravdu výjimečný, my jsme ho našli v Lipové (Lipová Z12). Kromě toho, že to byl nejspíše vysoce postavený muž (svobodný pán Eduard von Niemsdorff, který od pruského krále získal šlechtický a rytířský titul za své zásluhy), tak zastával v armádě funkci podplukovníka a komandátora druhého praporu z třicátého pátého brandenburského pluku. Dále se dozvídáme, že se narodil 7. srpna 1812 v Königsbergu v Prusku a zemřel 11. srpna 1866 v Lipové. V tomto případě je velice důležité místo úmrtí, protože výše zmíněný podplukovník zemřel přímo v Lipové, tedy v městě, kde ho i pohřbili. To by mohlo ukazovat na to, že za Prusko-rakouské války se hroby stavěli spíše vysoce postaveným mužům, kteří nepadli někde na bojišti. Toto je ale jen naše hypotéza, protože jsme žádný jiný hrob z Prusko-rakouské války nenašli. Velice nás proto překvapilo, když jsme v Chřibské narazili na pomník padlým mužům z Chřibské za Prusko-rakouské války (Chřibská Z9). Pomník má tvar krátkého sloupu, který stojí na hranatém podstavci a je zakončen plastikou dobové vojenské helmy. Z čelní strany podstavce je vyveden reliéf s dvěma děly a prapory, v jejichž středu je rakouská orlice. Na zadní straně jsou vypsána jména padlých mužů s názvem jejich rodné obce (všechny spadaly pod správu města Chřibské).

Oproti tomu s náhrobky, které byly spojeny s první světovou válkou, jsme setkali ve větším počtu. U některých zůstal počet informací nezměněn (Mikulášovice Z2) nebo jich trochu ubylo (Rybniště I). Hroby byly většinou označeny válečným křížem (Rybniště I).

U druhé světové války se nám ve většině případů výpovědní hodnota snížila na minimum (Lipová III). Ale našli jsme i výjimky, kde se informací dozvídáme stále hodně (Mikulášovice X).

Odsun německy mluvícího obyvatelstva se nám projevila dvěma způsoby. Za prvé u lidí, kteří nebyli odsunuti, ale měli německé jméno, tak si ho změnili na české pomocí přidání koncovky -ová a také změnou fonetiky (sch – š). To můžeme vidět na příklad na náhrobku paní Emmy Fišerové, jejíž manžel zemřel již před druhou světovou válkou a jmenoval se Adolf Fischer a paní Emma Fischer zde však žila až do šedesátých let a na náhrobku je vedeno její jméno jako Emma Fišerová. Druhou možností jak vidět odraz odsunu jsou prázdná místa na náhrobních kamenech, jako například u hrobky bohaté továrnické rodiny Hiele, kde můžeme najít čtyři prázdná místa pro další zemřelé rodinné příslušníky.

Co se týče sametové revoluce, tak u této události jsme nanešli žádnou spojitost se změnou nápisů na náhrobcích.

II. OTÁZKA

Objevují se jednotlivé architektonické prvky, které spojují v prostoru nebo v čase jednotlivé náhrobky? Vyskytují se v okolí hřbitovů nějaké kamenické nebo sklářské dílny? Byly hroby vyráběné na zakázku?

Jednotlicích prvků jsme našli celou řadu. Byly to jak florální motivy (palmové větve, makovice, olivové ratolesti, květiny, dubové listy a žaludy, břečtan, růže), tak i symboly určitých předmětů (kotva, louče, křížky, šesticípé hvězdičky) nebo také určité symboly odkazující k osudu zemřelého (u padlých vojáků válečné kříže, u církevních hodnostářů zkratka R. I. P., či kalich s hostií popřípadě s knihou). Všechny tyto především zdobné prvky jsme našli i v různých kombinacích a na některých náhrobcích se dá najít až 10 prvků najednou.

Našli jsme různé kamenické a sklářské dílny (mezi nejčastější patří J. Hamisch Rumburg, G. Urban Schönlinde, F. Laske Rosenhain, W. Spölgen Schluckenau. Na první pohled je zřejmé, že některé hroby byly navrhované na míru a některé naopak byly sériově vyráběné desky, které se lišily pouze ve jméně zesnulého a datu úmrtí.

III. OTÁZKA

Z matrik víme, že mnoho dětí umíralo v nízkém věku. Objevují se na hřbitovech hroby dětí mladších jednoho roku? Jestli ne, kde jsou pohřbené, co se s nimi stalo?

Při našem průzkumu jsme narazili na dvě formy, jak byly děti pohřbívány. Buďto jim vystavěli samostatný hrob, který se většinou nacházel v určité sekci hřbitova, kde takových náhrobků bylo více. Tato varianta byla určitě nákladnější, a proto se častěji setkáváme s dětskými jmény uvedenými na deskách rodiných hrobů.

Nejsme však schopni říct, zdali počty dětských uvedených zesnulých dětí odpovídají počtům skutečně zemřelých dětí, protože jsme si nevytvořili přesnou statistiku dětské úmrtnosti a také velká část náhrobků na místních hřbitovech není v tak dobrém stavu, abychom byly schopni rozluštit všechny informace, které na ně byly napsány.

ZÁVĚR

Z toho, co jsme viděli, můžeme říci, že nápisy na náhrobcích často odkazují na historické události. Obecně platí, že čím jsou hroby mladší, tím méně informací o zemřelém nám poskytují. Například na náhrobku z roku 1866, kde je uvedeno kromě jména a data narození a úmrtí i hodnost, příslušnost k určité vojenské jednotce, místo narození a úmrtí. Oproti tomu na náhrobku z druhé světové války se můžeme dočíst pouze jméno, datum narození a úmrtí a hodnost.

Jednotlicích prvků jsme našli celou řadu. Často se v celé oblasti vyskytují například motivy makovic, dubových listů, olivových ratolestí či palmových listů. Výskyt těchto prvků je vymezeno časovým obdobím jejich používání, které je u každého prvku jiné. Obecně ale můžeme říct, že náhrobky postupem času ztrácí pestrost i jednotlicí prvky, přesto jsou si více podobné, protože drží jednotnou základní formu v podobě stejných tvarů náhrobních kamenů.

Počty dětských hrobů se na základě našich pozorování jeví řádově menší, než bychom očekávali podle matričních záznamů. Příčinou tohoto rozporu může být to, že dětské hroby v mnoha případech nebyly opatřeny náhrobkem z kamene, a proto poměrně rychle zanikly.

Myslíme si, že opravdu i mrtví k nám mohou promlouvat, stačí jen jim dokázat naslouchat.